

Tomaszewski, Eugeniusz

"Wykaz tematów opracowywanych na podstawie rękopiśmiennych źródeł archiwalnych i bibliotecznych", z. 11, I półrocze 1962 r., z. 12, II półrocze 1962 r., Halina Stebelska, Warszawa 1963 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/1-2, 168-171

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wykaz tematów opracowywanych na podstawie rękopiśmiennych źródeł archiwalnych i bibliotecznych, z. 11, I półrocze 1962 r.; z. 12, II półrocze 1962 r. Przygotowała do druku Halina Stebelska. Wydawnictwo Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Warszawa 1963, ss. 219 + 148 (na prawach rękopisu).

Dwa zeszyty *Wykazu tematów* za 1962 r. zawierały znaczną liczbę tytułów opracowań, związanych z problematyką historii nauki i techniki. Wydaje się, że warto z nimi poznać szeroki krąg badaczy, zainteresowanych tą dziedziną*.

Stosunkowo dużą grupę stanowiły tytuły informujące o pracach nad różnymi zagadnieniami organizacji życia naukowego. Wśród nich kilka dotyczyło dziejów Komisji Edukacji Narodowej. Były to prace magisterskie: R. Chojeckiego *Komisja Edukacji Narodowej w publicystyce polskiej w latach 1773—1792*, Danuty Pakuła *Geneza Komisji Edukacji Narodowej i nowe metody w programie nauczania*, W. Rzepki *Z problemów polityki językowej Komisji Edukacji Narodowej*, Danuty Teofilewicz *Działalność Komisji Edukacji Narodowej na Białostocczyźnie*, Janiny Bugiel *Szkoły parafialne w Krakowie w dobie Komisji Edukacji Narodowej* oraz opracowanie K. Czeczota *Szkoły Komisji Edukacji Narodowej w woj. poznańskim*.

Zapewne jubileusz Uniwersytetu Jagiellońskiego sprawił, że podjęto wiele tematów wiążących się z dziejami tej uczelni. Wykaz tematów wymienił monografię S. Cynarskiego *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1470—1519*, artykuł M. Truca *Stosunki uniwersytetów krakowskiego i praskiego w XVI i na początku XVII w.*; opracowania: W. Urbana *Skład zawodowy absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z II połowy XVI i I połowy XVII w.*, M. Kulczykowskiego *Struktura społeczna młodzieży Uniwersytetu Jagiellońskiego w I połowie XIX w.*; ponadto — dysertację doktorską A. Chełkowskiej *Dążenia i próby wprowadzenia nauk technicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim, 1780—1833*, i wreszcie prace magisterskie: K. Piecha *Pochodzenie studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1400—1449*, T. Aleksandra *Stosunek sekretarzy Szkoły Głównej do szkolnictwa średniego*.

Historii szkolnictwa wyższego w Polsce dotyczyły również dwa opracowania o szerszym zasięgu: S. Stelling-Michaud (Szwajcaria) *Stosunki uniwersyteckie polsko-szwajcarskie* oraz Marii Sipayło *Stosunki Leszczyńskich z uniwersytetem bazylijskim w XVII w.*; prace: J. Kazimierskiej *Uniwersytet Warszawski w okresie okupacji, 1939—1945*, W. Justyńskiego *Z działalności organizacji młodzieżowych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w latach 1945—1948*; praca magisterska Mirosławy Grabowicz *Szkoła Główna Warszawska*.

Z dziejami towarzystw i instytucji naukowych były związane prace: D. Rederowej *Związki Towarzystwa Naukowego Krakowskiego z nauką polską na emigracji we Francji* i też autorki wespół z K. Stachowską *Działalność Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w latach 1873—1918*, J. Szewska *Sprawa założenia Towarzystwa Pomocy Naukowej na Warmii w latach 1890—1894*, J. Zdrady *Towarzystwo Naukowe Krakowskie a sprawa spolszczenia gimnazjów galicyjskich*; prace doktorskie: R. Piotrowskiej *Słowianoznawstwo Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Marii J. Nędza *Rola fundacji im. Śniadeckich Z. Pileckiego i W. Osławskiego w kształceniu uczonych polskich w latach 1873—1918*.

Problematykę organizacji życia naukowego w Polsce oraz wydawnictw odzwierciedlały w omawianym *Wykazie tematów* prace: S. Schwanna *Dzieje nauki w Szczecinie*, Z. Staniszewskiego *Rynek książkowy w XVIII w.*, B. Sznaydrowej

* Wobec nie ostatecznego, nierzadko, charakteru tytułów opracowań — podanych jednak przez Recenzenta w oryginalnym brzmieniu według *Wykazu tematów* — redakcja poczyniła w tych tytułach nieznaczące skróty (przypis redakcji).

Pismo „Biblioteka Warszawska“ za redakcji K. W. Wóycickiego, 1842—1879, Oleny Błażejewicz i Wandy Kronman-Czajka *Nauka i oświata w programie Polskiej Partii Robotniczej* oraz dysertacja doktorska T. Kowalskiego *Mecenat naukowy w Poznanskiem w okresie zaboru pruskiego*.

Grupa opracowań wiązała się z dziejami bibliotek w Polsce, były to: T. Frączaka *Historia Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, J. Lewańskiego *Biblioteka Seminarium Chełmskiego*, T. Szymanowskiej *Biblioteka pijarów warszawskich*, J. Wróblewskiego *Biblioteki polskie Warmii i Mazur w latach 1881—1939*, J. Długosza *Biblioteka Branickich-Tarnowskich z Suchej*; praca doktorska Stanisławy Korolczyk *Literatura obca doby oświecenia w księgozbiorach ziemiańskich ziemi krakowskiej*; prace magisterskie: Bożeny Jacob *Biblioteka Gimnazjum Gdańskiego w XVI—XVIII w.*, H. Piwońskiego *Graduał z 1596 r. Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach*, Jadwigi Skóra *Historia bibliotek polskich w XVII i XVIII w. na Śląsku*. J. Świerczyńskiej *Materiały do historii bibliotek w XVIII w.*, Krystyny Andrzejak *Historia bibliotek i książki*, Kazimierzy Augustyn *Dzieje polskiej książki na Śląsku*, E. Borowieckiej *Biblioteka Chełmska*, Antoniny Nitka *Biblioteki gimnazjalne na Pomorzu*.

W przygotowaniu, jak informował *Wykaz tematów*, znajdowały się również prace o życiu i twórczości wielu postaci z dziejów nauki i techniki. A więc: S. Kuczyńskiego *Studia nad Długoszem*, W. Hubickiego *Michał Sędziwój, 1556—1636* i praca na ten sam temat podjęta przez R. Bugaję, M. Zwiercana *Jan z Głogowa — Komentarz do „Fizyki“ Arystotelesa*, A. Nowickiego *Poglądy filozoficzne K. Łyszczynskiego (1634—1689)*, Z. Gajdy *Działalność lekarska J. A. Łopackiego, 1690—1761*, artykuł M. Bandurskiego *Archiwum rodziny Leinweberów w Łodzi, aptekarzy łódzkich*, opracowanie W. Treblińskiej *M. Leinweber jako aptekarz i działacz w Łodzi* oraz przerwana potem przedwczesną śmiercią monografia Edmunda Trepki *Aleksander Chodkiewicz jako chemik*; ponadto prace doktorskie: J. Wójcicka *Poglądy logiczne Jana z Głogowa*, W. Kozuska *J. B. Solfa, lekarz polskiego odrodzenia*.

Do poprzedniej grupy należały także prace: A. F. Grabskiego *Studia nad T. Czackim*, J. Pelikana (Czechosłowacja) *Stosunki J. Purkyńskiego i A. Staška z Polakami*, artykuł W. Falkenhahna *O Stouniku Wileńskim i jego autorze (M. Orgelbrand)*, B. Cetera *Józef Naronowicz-Naroński*, J. Glinki *Hipolit Kownacki, pierwszy archiwista wilanowski*, J. Dutkiewicza *Marceli Handelsman*; wymieniona była także praca habilitacyjna K. Mężyńskiego *Gotfryd Ernest Grodek (Groddeck), 1763—1825*; prace doktorskie: J. Jakubowskiej *Poglądy historiozoficzne Ottona z Freisingen*, R. Ergetowskiego *August Mosbach*, J. Przeclawskiego *Twórczość literacka K. Szajnochy*, B. Petrozolin-Skowrońskiej *Działalność publiczna A. Świętochowskiego w latach 1905—1914*; prace magisterskie: T. Śnieżki *Działalność przemysłowa S. Staszica*, J. Dybca *Michał Wiszniewski, 1794—1865*, K. Tokarzewny *Julian Ursyn Niemcewicz*, Alicji Gozdek *Działalność naukowa K. Stronczyńskiego*.

Historii nauk humanistycznych dotyczyła praca habilitacyjna M. Prażmowskiego *Historia filologii w Wielkopolsce w I połowie XIX w.*

Wykaz wymienił wiele tytułów związanych z historią techniki. Oprócz cytowanej wyżej z okazji problematyki dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego pracy doktorskiej A. Chełkowskiej, spotkaliśmy prace: T. Dziekońskiego *Historia górnictwa i hutnictwa na Dolnym Śląsku* oraz *Historia hutnictwa metali nieżelaznych na Dolnym Śląsku*, A. Brożka *Hutnictwo na Opolszczyźnie*, M. Łyszczarza *Przemysł hutniczy Zagłębia Dąbrowskiego w latach 1800—1960*, L. Dziubińskiego *Monografia budownictwa przemysłowego na Śląsku*, R. Makusa *Historia kolei żelaznych Królestwa Polskiego*, W. Poprzedzkiego *Historia kolei w Polsce*; nadto

prace doktorskie: Danuty Molendy *Dzieje górnictwa kruszcowego w Polsce feudalnej do połowy XVI w.*, T. Kaliskiego *Dzieje łączności i poczty Wielkiego Księstwa Poznańskiego*; prace magisterskie: M. Matusiaka *Rozwój przemysłu metalurgicznego w Kielcach*, M. Szeligowskiego *Efektywność gdańskich kolei wąskotorowych w latach 1895—1945*, A. Dąbskiej-Duninowej *Komunikacja i transport Wolnego Miasta Krakowa*.

Dalej należy przytoczyć tu prace: B. Orłowskiego *Kanał Augustowski*, C. Madajczyka *Sprawa Harrimana 1926—1930 (elektryfikacja Polski)*, J. Jerysa *Rozwój polskiego przemysłu okrętowego w latach 1925—1939*, artykuł L. Dubiela *Budownictwo przemysłowe w Gliwicach w XVIII i XIX w.*, J. Siniarskiej-Czaplickiej *Papiernie ziemi łączyskiej i sieradzkiej*, I. Turnau *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich*, T. Śniadeckiego *Historia techniki Ordynacji Zamojskiej w XVIII—XIX w.*; pracę habilitacyjną S. Żurowskiego *Historia papiernictwa wielkopolskiego*; prace doktorskie: S. Lewandowskiego *Przemysł poligraficzny na przełomie XIX i XX w.*, R. Łosia *Artyleria Królestwa Polskiego w latach 1815—1831*, H. Wesolowskiej *Historia młynarstwa wiejskiego na terenie Opolszczyzny od XVIII do XX w.*; prace magisterskie: E. Kędzina *Geneza i rozwój szczecińskiego przemysłu stoczniowego od II połowy XIX w. do upadku Niemiec hitlerowskich*, W. Kubicza *Historia drukarstwa w Tomaszowie*, Danuty Cieślak *Początki i rozwój drukarstwa w Piotrkowie*, Aleksandry Szubert *Historia papiernictwa na Rusi Czerwonej*, S. Maciąga *Młynarstwo w Ordynacji Zamojskiej w I połowie XIX w.*, K. Łąckiej *Przemysł browarniczy w Ordynacji Zamojskiej w latach 1830—1861*, B. Gizińskiej *Przemysł drzewny na Pomorzu w latach 1919—1939*.

Z powyższą grupą tematyczną wiążą się również monografie poszczególnych zakładów przemysłowych. Były tu prace: Marii Kunik i S. Pierożyńskiego *Sanocka Fabryka Wagonów*, A. Rynkowskiej *Zakłady im. Dzierżyńskiego*, J. Trela *Krusche i Ender w Pabianicach*, Julianny Wasiaak *Fabryki Biedermanna w Łodzi*, A. Wróblewskiego *Historia Zakładów im. 22 Lipca w latach 1919—1939*, M. Przyweckiej *Dzieje drukarni w Górze Śląskiej*, M. Dąbrowskiego *Drukarnia stereotypowa Krańskiego-Zakaszewskiego w Warszawie w latach 1826—1833*, T. Kozakiewicza *Cukrownia „Przeworską“*, E. Kwiatkowskiego *Kopalnia „Makoszowy“*, 1900—1961, W. Lipińskiej *Zakłady Grohmana*, M. Łyszczarza *Huta „Sosnowiec“ (okres międzywojenny)*, J. Szaflika *Kronika kopalni „Walenty-Wawel“*, 1900—1961; artykuły: B. Pełki *Manufaktura Widzewska*, F. Szimy *Fabryka „Unia“ w Grudziądzu*; praca doktorska H. Roli *Huta „Częstochowa“ w okresie 1897—1945*; prace magisterskie: M. Janczyka *Huta Metali Schaefer i Schaeff w Wrocławiu*, M. Rogackiego *Cukrownia i rafineria w Zbiersku*, B. Stasia *Analiza rozwoju działalności Fabryki Maszyn Elektronicznych „Celma“*.

W dziedzinie historii nauk ścisłych zanotowano tylko pracę J. Dobrzyckiego *Katalog gwiazd Mikołaja Kopernika*. Z historii kartografii podjął temat pracy magisterskiej J. Szeliga *Dokładność map Engelhardta, 1796—1802*.

W zakresie historii nauki i techniki rolniczej *Wykaz tematów* podał pracę habilitacyjną J. Bartysia *Początki mechanizacji rolnictwa w Polsce w końcu XVIII i w I połowie XIX w.* oraz pracę doktorską Jolanty Matejko *Czasopiśmiennictwo rolnicze w Królestwie Polskim w latach 1832—1864*.

Spotkaliśmy natomiast dosyć dużo prac związanych z historią medycyny. Oprócz prac wymienionych w grupie biografii *Wykaz uwzględnił*: S. Sokoła *Historia chirurgii w Polsce*, M. Bandurki *Dzieje służby zdrowia w Łodzi i okręgu łódzkim*, A. Stapińskiego *Szpitala krakowskie (św. Ducha, św. Walentego, św. Leonarda)*, S. Wacka *Towarzystwo lekarzy podolskich, 1859—1865*; pracę habilitacyjną E. Stockiego *Dzieje lekarskie Poznania*; prace doktorskie: A. Skrobackiego *Polacy studiujący na Wydziale Lekarskim Albertiny w Królewcu w latach 1544—1944*,

A. Rosza *Zagadnienie epidemiologiczne ludności Warszawy w latach 1801—1825*, E. Grzelaka *Leczenie ran postrzałowych w latach 1806—1837*, S. Koby *Służba zdrowia w powiecie kieleckim w latach 1815—1870*; prace magisterskie: Jadwigi Korzeniak *Leki w aptekach krakowskich w XVII w.*, Ewy Manterys *Apteka Mikołaja Chudzińskiego w Krakowie w latach 1670—1715*.

Na zakończenie — kilka uwag w sprawach redakcyjnych i technicznowydawniczych. Sam układ *Wykazu tematów* nie nasuwa zastrzeżeń. Tematy wymieniono chronologicznie, grupując je poza tym według powiązań problemowych (a więc niejednokrotnie w innej kolejności, niż podaliśmy w niniejszym, sygnalnym tylko zestawieniu). *Wykaz tematów* zaopatrzone w skorowidz badaczy, który wskazuje miejsca ich zamieszkania oraz placówki, związane z tokiem podanych przez nich badań. Opracowano również indeks nazwisk i nazw geograficznych, przytoczonych w tytułach prac. Użyteczność *Wykazu tematów* — nie rozważając niewątpliwej użyteczności dla instytucji naukowych, wydawniczych itp. — polega więc m.in. na tym, że samym badaczom pozwala ewentualnie uniknąć dublowania pracy w zakresie jednej i tej samej tematyki, a także ułatwia wzajemne kontakty badaczy zajmujących się problematyką pokrewną.

Przydatność wydawnictwa znacznie pomniejsza jednak fakt, że podane przezeń informacje są, niestety, ułamkowe, nie opierają się bowiem o przegląd całości polskich zbiorów źródłowych, z których korzystają badacze. *Wykaz tematów* nie daje zatem rzeczywistego, pełnego obrazu prac naukowych i badawczych, znajdujących się w toku. Wśród uwzględnionych archiwów i bibliotek brak wielu placówek zajmujących się gromadzeniem materiałów źródłowych, i to aż tak zasobnych w źródła, jak np. Ossolineum, Biblioteka PAN w Krakowie, Biblioteka Narodowa. Można stwierdzić zresztą, że *Wykaz tematów* nie obejmuje nawet tych wszystkich tematów, które opracowywane są w oparciu o materiały źródłowe zgromadzone w placówkach wymienionych w spisie do *Wykazu*.

Zastrzeżenia budzi również sprawa szybkości cyklu wydawniczego. Jest on zbyt powolny¹. W konsekwencji *Wykaz tematów* często informuje o pracach już opublikowanych. Np. druk książki *Wacław Nałkowski, w pięćdziesiątą rocznicę zgonu (1911—1961)* ukończono we wrześniu 1962 r., a informacja o poszukiwaniach źródłowych Józefa Babicza, współautora książki, ukazała się w zeszycie 11 *Wykazu tematów* (I półrocze 1962), którego druk zakończono w kwietniu 1963 r. Inne przykłady znajdują z pewnością czytelnicy niniejszego przeglądu. W podobnej sytuacji nasuwają się wątpliwości co do celowości tego pracochłonnego przedsięwzięcia wydawniczego, dobrze pomyślanego i cennego — lecz tylko wtedy, kiedy byłoby pełne i aktualne.

Eugeniusz Tomaszewski

„Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej“, seria D: „Historia Techniki i Nauk Technicznych“, z. 4. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1963, ss. 180, ilustr.

Czwarty z kolei zeszyt historycznotechnicznej serii wydawnictwa ciągłego Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN zawiera trzy wartościowe i interesujące rozprawy o różnej problematyce.

Praca dr Bolesława Kalabińskiego *Zjazdy Techników Polskich w latach 1882—*

¹ Zeszyt 12, kompletujący dane za rok 1962, ukazał się w końcu 1963 r.; zeszyt 14, który wraz z zeszytem 13 daje obraz tematyki prac w ciągu roku 1963 — ukazał się w końcu października 1964 r.